

Lappeenrannan teknillinen yliopisto
Kauppatieteellinen tiedekunta
Strategiatutkimus

Kandidaatintutkielma

Pankkikriisit siirtymätalouksissa: taustatekijät ja siirtymästrategia

11.2.2009

Hanna Silvennoinen

0315309

TIIVISTELMÄ

Tekijä:	Silvennoinen, Hanna
Tutkielman nimi:	Pankkikriisit siirtymätalouksissa: taustatekijät ja siirtymästrategia
Tiedekunta:	Kauppateieteellinen tiedekunta
Pääaine:	Strategiatutkimus
Vuosi:	2009
Kandidaatin tutkielma:	Lappeenrannan teknillinen yliopisto 33 sivua, 1 taulukko
Tarkastaja:	Tutkijaopettaja Anni Tuppura
Hakusanat:	siirtymätaloudet, pankkikriisit, siirtymästrategiat
Keywords:	transition economies, banking crises, transition strategies

Tämän tutkielman tavoitteena on tutkia siirtymätalouksien pankkikriisien syitä. Taustatekijöiden tarkastelun kautta pyritään tuomaan esiin pankkikriisin synnyn prosessiluonteisuus. Tutkielmassa tarkastellaan myös rahoitussektorin vapauttamisstrategioita ja niiden mahdollista merkitystä pankkisektorin epävakauden kannalta. Tutkielma perustuu aiempaan kirjallisuuteen pankkikriisien ja erityisesti siirtymätalouksien pankkikriisien taustatekijöistä. Lisäksi työssä tarkastellaan esimerkkitapauksena Baltian pankkikriisiä 1990 -luvun puolivälissä ja sen syntyprosessin ja taustatekijöiden yhteyksiä aiempaan kirjallisuuteen.

Tutkielman pohjalta siirtymätalouksien pankkikriisien taustatekijät voidaan jakaa neljään eri luokkaan: makrotaloudellisiin, institutionaalisiin, pankkisektorin toimintaan liittyviin ja toimijoihin liittyviin tekijöihin. Myös itse transitio voidaan laskea pankkikriisin syyksi. Siirtymästrategiat voidaan jaotella pääpiirteittään kahteen ryhmään: shokkiterapiaan perustuvaan tyyppin I reformiin, ja asteittaiseen tyyppin II reformiin. Näitä kahta strategiaa erottaa siirtymän nopeus. Siirtymästrategialla ja pankkikriisin taustatekijöillä on selkeä yhteys eritoten institutionaalisten tekijöiden kannalta. Olennaista siirtymätalouksien pankkikriisien taustatekijöille on polkuriippuvuus. Pankkikriisit ovat monen tekijöiden summa: yksi tekijä voi laukaista ketjureaktion, joka johtaa pankkikriisiin, mutta ei yksinään selitä pankkikriisiä.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Tutkimuskysymys ja tutkimusmenetelmä.....	2
1.2	Keskeiset käsitteet.....	3
1.2.1	Siirtymätalous.....	3
1.2.2	Pankkikriisi.....	3
1.3	Pankkijärjestelmät siirtymätalouksissa	3
2	SIIRTYMÄSTRATEGIA	5
2.1	Transitiostrategiat.....	5
2.1.1	Big bang	5
2.1.2	Asteittainen siirtymä	6
2.1.3	Strategiavalinnan vaikutukset	7
2.2	Pankkijärjestelmän kehittäminen	7
2.2.1	Vapauttamisesta seuraava ketjureaktio	9
3	PANKKIKRIISIN TAUSTATEKIJÄT	10
3.1	Rahoitussektorin vapauttaminen	10
3.2	Makrotaloudelliset taustatekijät	11
3.2.1	Inflaatiotaso.....	11
3.2.2	Valuuttakriisin ja pankkikriisin yhteys	12
3.2.3	Ulkoiset shokit.....	12
3.3	Institutionaaliset taustatekijät.....	13
3.4	Pankkisektorin toimintaan liittyvät taustatekijät	13
3.4.1	Pankkijärjestelmän keskittyneisyys.....	13
3.4.2	Tehottomuus.....	14
3.4.3	Pankkipaniikit.....	15
3.4.4	Talletussuoja.....	16
3.5	Toimijoihin liittyvät tekijät	16
3.6	Sosialistisen ajan perintö.....	17
4	BALTIAN PANKKIKRIISI 1990 -LUVULLA	17
4.1	Lähtötilanne.....	17
4.2	Pankkisektorin muokkaaminen	18
4.2.1	Viro.....	18
4.2.2	Latvia.....	19
4.2.3	Liettua.....	20
4.3	Pankkikriisin syntyprosessi	21
4.3.1	Viro.....	21
4.3.2	Latvia.....	21
4.3.3	Liettua.....	22
4.4	Keskeisimmät Baltian pankkikriisin syyt.....	23
4.4.1	Yllättävät makrotaloudelliset muutokset.....	23
4.4.2	Pankkitoiminnan säätely ja valvonta.....	24
4.4.3	Kirjanpito ja verotus.....	24
4.4.4	Juridinen infrastruktuuri pankkien luotonannolle	24
4.4.5	Korruptio ja heikko pankkien johto	25
4.4.6	Siirtymä ja vakauttaminen.....	25

5	TARKASTELU.....	26
5.1	Siirtymä ja uudistaminen.....	26
5.2	Taustatekijät	28
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	29
	LÄHTEET.....	31

1 JOHDANTO

Tämä kandidaatintutkielma on toteutettu Lappeenrannan teknillisen yliopiston kauppatieteellisen tiedekunnan strategiatutkimuksen pääaineeseen.

Valtion ohjauksesta ja suunnitelmataloudesta markkinatalouteen siirtyminen on merkittävä edistysaskel kohti tehokkaampaa taloutta. Yksittäisen valtion siirtyminen markkinatalouteen luo uusia mahdollisuuksia myös muille valtioille, joten siirtymätalouksien merkitystä ei tulisi vähätellä. Usein kuitenkin talouden vapauttamista seuraa pankkikriisi, tai pahimmassa tapauksessa pankkikriisien sarja, joka hidastaa siirtymäprosessin loppuun viemistä. Vaikka useimmat siirtymätalouksien talouden vapauttamista seuranneet pankkikriisit ovat historiaa, on hyväksi tarkastella mitkä tekijät kriisejä synnyttävät: globalisaation aikana taloudelliset ongelmat voivat levitä yhdestä taloudesta maailmanlaajuisiksi ongelmaksi, kuten olemme kuluneen syksyn aikana saaneet huomata.

Kommunismien romahtaminen loi suuria odotuksia suunnitelmatalouksien siirtymiselle markkinatalouteen. Kyseisten maiden odotettiin nousevat nopeaan taloudelliseen kasvuun ja asteittain saavuttavan keskituloiset kehittyneet maat. Inflaation noustessa huomattiin kuitenkin, ettei siirtymäprosessia käytäisi läpi hetkessä. (Svejnar 2002) Kasvua hidastivat mm. pankkikriisit.

Baltian maat aloittivat pankki- ja rahoitussektorinsa rakentamisen tyhjältä pohjalta 1980- ja 1990-luvun vaihteessa. Kehittäminen sosialistisen hallinnon jäljiltä ei ollut helppoa ja kaikki kolme valtiota kokivat pankkikriisit 1990 -luvulla. Suurimmat ongelmat liittyivät instituutioiden toimintaan, lainsäädäntöön ja inhimillisen pääoman puutteeseen. (Koivu 2002)

Tämän työn tarkoituksena on tarkastella siirtymätalouksien pankkikriisien taustatekijöitä tuoden esiin pankkikriisin syntyprosessi. Taustatekijät ja syntyprosessi nivoutuvat tiiviisti yhteen, joten niitä pyritään kuvaamaan yhdessä. Siirtymätalouksissa talouden ja rahoitusmarkkinoiden vapauttamista seuraa usein pankkikriisi. Aiemmassa kirjallisuudessa on esitetty laajasti syitä pankkikriiseihin yleisesti sekä erityisesti siirtymätalouksien pankkikriiseihin.

Lisäksi tässä tutkielmassa tarkastellaan erilaisia talouden vapauttamisstrategioita sekä pankkijärjestelmän uudistamistapoja ja niiden vaikutuksia pankkisektorin epävakauteen.

Tutkielma etenee seuraavasti: Tutkimuskysymyksen ja tutkimusmenetelmän sekä keskeisten käsitteiden esittelyn jälkeen kuvataan lyhyesti suunnitelmatalouksien pankkijärjestelmää sekä siirtymätalouksien pankkijärjestelmän yleispiirteitä. Kappaleessa kaksi tarkastellaan erilaisia talouden siirtymästrategioita, jonka jälkeen kappaleessa kolme esitetään erilaisia pankkikriisien taustatekijöitä. Aiemman kirjallisuuden käsittelyn jälkeen kuvataan Baltian 1990 -luvulla tapahtunutta pankkikriisiä esimerkkitapauksena. Tämän jälkeen käydään läpi aiemman tutkimuksen ja esimerkkitapauksen yhtymäkohtia. Lopuksi esitetään johtopäätökset ja pohdintoja tutkielmassa esiin tulleista teemoista sekä jatkotutkimusaiheet.

1.1 Tutkimuskysymys ja tutkimusmenetelmä

Tämän tutkielman johtava tutkimuskysymys on:

Mitkä tekijät aiheuttavat pankkikriisejä siirtymätalouksissa?

Aiemmassa siirtymätalouksien pankkikriisejä käsittelevässä kirjallisuudessa pankkikriisien synty ja syyt on usein esitetty prosessiluontoisesti. Pankkikriisien syntyprosessien ja taustatekijöiden luonnollisesti liittyessä toisiinsa, on miellyttävää pyrkiä kuvaamaan syitä ja prosesseja yhdessä.

Tämän tutkielman tukeva tutkimuskysymys on:

Mikä on valitun siirtymästrategian merkitys siirtymätalouden pankkisektorin epävakauden kannalta?

Tutkielma toteutetaan kirjallisuuskatsauksena aiempaan pankkikriiseistä ja siirtymätalouksista tehtyyn kirjallisuuteen. Ulkopuolelle jätetään matemaattiset mallit ja sovellukset. Työn lopuksi tarkastellaan esimerkkitapauksena Baltian rahoitussektorin vapauttamista seurannutta pankkikriisiä 90 -luvulla.

1.2 Keskeiset käsitteet

Tässä kappaleessa esitellään tutkielman kannalta keskeisimmät käsitteet.

1.2.1 Siirtymätalous

Puhuttaessa siirtymätalouksista yleisesti, tarkoitetaan talouksia ja valtioita, jotka ovat siirtyneet suunnitelmataloudesta markkinatalouteen. Tämän tutkielman osalta olennaista on nimenomaan talouden ja pankkitoiminnan vapauttaminen.

1.2.2 Pankkikriisi

Pankkikriisillä tarkoitetaan tilannetta, jossa pankkisektori ei toimi tehokkaasti johtuen pankkien heikoista taseista ja maksukyvyttömyydestä. Tyypillistä tällaisissa tilanteessa on myös asiakkaiden epäluottamuksesta johtuvat talletuspaot. Pankkikriiseihin liittyy usein valtion väliintulo, jolloin pankkien hallinto siirtyy valtiolle. (Inter-American Development Bank 2005, 29)

1.3 Pankkijärjestelmät siirtymätalouksissa

Rahoitussektorin tehtävä on kaikissa talouksissa ohjata resursseja ylijäämäsektoreilta alijäämäsektoreille. Moderneilla markkinatalouksilla on laaja skaala markkinapainottuneita keinoja tämän prosessin ylläpitämiseen. Suunnitelmatalouksissa kyseistä prosessia hoidettiin hallinnollisilla järjestelyillä, markkinapainotteisia elementtejä oli hyvin vähän (Bonin & Wachtel 2002).

Ainoita rahoitusinstituutioita suunnitelmatalouksissa olivat pankit, jotka toimivat suunnittelu-prosessin tiedonhaltijoina ja maksun välittäjinä, eivät rahoituksen välittäjinä. Kyseiset institutiot vaikuttivat pankeilta, mutta eivät toimineet kuten markkinapainotteisessa taloudessa. (Bonin & Wachtel 2002)

Monopankkijärjestelmässä yleinen luottojen määrä oli korkea, sen tarkoituksena oli nostaa tuotantoa talouden suunnitelman mukaan. Lainoja ei siis ohjattu luottokelpoisuuden periaatteiden mukaan. (Berglof & Bolton 2002)

Pääoma allokoitiin suorina lainoina valtion omistamille yrityksille investointeja varten ja resurssien kohdentamiseen suunnitellun tuotantomäärän toteuttamiseksi. Riskien hallinnalla ja luottokelpoisuuden arvioinnilla ei ollut minkäänlaista merkitystä lainapäätöksiä tehtäessä. Ulkomaiset valuuttatransaktiot oli eristetty kotimaisesta rahoitusjärjestelmästä ulkomaisen välittäjäpankin avulla, joka hoiti kaikki ulkomaan transaktiot. (Bonin et al. 2008)

Monien siirtymätalouksien kohdalla ensimmäinen uudistuksen askel oli kansallisen monopankin korvaaminen kaksitasoisella järjestelmällä: Ensimmäinen taso koostuu perinteisestä keskuspankista, jonka vastuulla on kehittyvän pankkisektorin valvonta. Toinen taso koostuu uusista perustetuista valtion omistamista liikepankeista, valtion omistamista erikoistuneista pankeista, ulkomaisista pankeista ja kaikista kotimaisista yksityisistä pankeista. Heikkojen alalletuloa koskevien säännösten takia monet uudet yksityiset pankit olivat luonteeltaan epäilyttäviä, jopa petollisia. Näillä uusilla pankeilla oli usein heikko pääomavaranto. (Bonin et al. 2008)

Siirtymätalouksien pankkijärjestelmille on tyypillistä yleinen tehottomuus. Luotonluonnin volyyymi on liian pieni eli pääomamarkkinoiden vaihtoehtoja ei löydy. Lisäksi tyypillistä on varojen ohjaus entisille valtion omistamille yritykselle siitäkin huolimatta, että yritykset olisivat tehottomia. Puutteita on myös pankkijärjestelmien tarjoamissa transaktioväylissä, maksujärjestelmissä ja clearing-palveluissa. (Gorton & Winton 1998)

2 SIIRTYMÄSTRATEGIA

Tässä kappaleessa tarkastellaan erilaisia talouden vapauttamisen strategioita sekä pankkijärjestelmän vapauttamiseen liittyviä tekijöitä.

2.1 Transitiostrategiat

Aiemmassa kirjallisuudessa on pääasiassa esitetty kahdenlaisia strategioita suunnitelmataloudesta markkinatalouteen siirtymiseen. Lisäksi on olemassa erilaisia välimuotoja, mutta tässä kappaleessa tarkastellaan ainoastaan äärilaitojen strategiavaihtoehtoja, jotta saataisiin mahdollisimman selkeä kuva peruseriaatteista. Yleisesti näitä kahta strategiaa erottaa siirtymän nopeus.

2.1.1 Big bang

Nopeaa ja radikaalia siirtymästrategiaa voidaan kutsua myös I tyyppin reformiksi. Kyseisen reformin kohdalla keskitytään usein makrotaloudelliseen vakauttamiseen, hintojen vapauttamiseen ja kommunistisen ajan instituutioiden lakkauttamiseen (Svejnar 2002; Marangos 2005).

Makrotaloudelliseen strategiaan liittyy usein rajoittavat finanssi- ja rahapolitiikka, palkkojen kontrollointi ja useimmissa tapauksissa myös kiinteä valuuttakurssi. Mikrotason strategiaan kuuluu olennaisesti hintojen vapauttaminen nopeasti. Useasti big bang - siirtymään liittyy myös monopankkijärjestelmän rikkominen. (Svejnar 2002)

Monet siirtymätaloudet vähensivät tukiaan säätiöille ja valtion omistamille yrityksille. Niiden saatettiin jopa antaa kaatua. Yrityksen perustamisen esteitä kevennettiin ja yksityistettiin valtion omistamia yrityksiä pienessä mittakaavassa. (Svejnar 2002) Verotusjärjestelmää oli myös uusittava johtuen valtion omistuksessa olleiden yritysten kaatumista seuranneesta verotulojen vähenemisestä (Marangos 2005).

Myös sosiaalista turvaverkkoa muutettiin. Nämä muutokset johtivat työvoiman siirtymiseen valtion omistamista yrityksistä uusiin yksityisiin yrityksiin. Osa työvoimasta jäi luonnollisesti työttömäksi. (Svejnar 2002) Vaikka työttömyyttä syntyikin, ihmisten tueksi usein luotiin sosiaalinen turvaverkko ja yksityisiä terveydenhuollon tarjoajia tuli markkinoille (Marangos 2005).

Svejnarin big bang -käsitettä vastaavaa siirtymästrategiaa voidaan myös kutsua shokkiterapiaksi (Marangos 2005). Kyseessä on siis lähestymistapa, joka perustuu välittömiin toimenpiteisiin hintojen vapauttamiseksi, yksityistämiseksi sekä itsenäisen keskuspankin luomiseksi ja valtion pankkien yksityistämiseksi. Lisäksi olennaista on vapaakaupan periaatteiden käyttöönotto ja täysin vaihtokelpoinen, joustava valuutta. (Marangos 2005)

Nopeasti ajateltuna tällaisen nopean siirtymän ilman instituutioiden kehittämistä luulisi johtavan niin suuriin ongelmiin tulevaisuudessa, että kyseistä vaihtoehtoa ei edes harkittaisi. Jatkossa kuitenkin tullaan huomaamaan, että juuri tällainen nopea siirtymä voikin olla kannattavampi vaihtoehto.

2.1.2 Asteittainen siirtymä

Neoklassisessa asteittaisessa siirtymässä yllä mainitut toimenpiteet tehdään asteittain, ikään kuin valamalla hyvä perusta. (Marangos 2005) Tällaista asteittaista siirtymää voidaan myös kutsua tyypin II reformiksi.

Tyypin II reformi keskittyy rakenteelliseen uudistamiseen: lakien, rajoitusten ja instituutioiden kehittämiseen ja vahvistamiseen. Olennaista tämän tyypin reformille on suurten ja keskikokoisten yritysten yksityistäminen. Lakijärjestelmää muokataan markkinapainotteisemmaksi, kuten myös instituutioita. Pankkisektoria kehitetään elinkelpoisemmaksi ja kehitetään säännösinfrastruktuuria. Olennaista on myös, että luodaan työmarkkinoille säännökset ja rajoitukset sekä työttömyysturvajärjestelmä. Verojärjestelmästä pyritään luoda verotuloja tasaisesti tuottava. (Svejnar 2002; Marangos 2005)

Asteittain tapahtuvassa siirtymisessä pyritään siis ensin vakauttamaan ja turvaamaan talouden toiminnalle elintärkeiden instituutioiden toimivuus, ennen kuin talous varsinaisesti vapautetaan. Tällainen tapa vaikuttaisi turvallisimmalta tavalta siirtyä uudenaikaiseen talousjärjestel-

mään. Sen kannattavuutta heikentää kuitenkin huomattavasti seuraavassa kappaleessa esitelty strategiavaihtoehdon valinnan vaikutus talouden kasvuun.

2.1.3 Strategiavalinnan vaikutukset

Yleisesti ei ole voitu todeta, että valitulla strategialla olisi vaikutusta makrotaloudelliseen epävakauteen. Kuitenkin esim. pankkikriisien taustalla oleviin tekijöihin strategiavalinnalla on merkitystä: Wolf (1999) on esittänyt tekemänsä tutkimuksen perusteella, että radikaali, tyyppin I reformi takaa asteittaista siirtymää varmemmin nopean taloudellisen kasvun, kuten myös nopeamman viennin kasvun. Lisäksi radikaalista siirtymästä seuraa alhaisempi inflaatio. (Wolf 1999).

Tyyppin I reformin vaikutus suhteelliseen kestävään taloudelliseen kehittymiseen näkyy Tsekin tasavaltaa lukuun ottamatta Keski-Euroopassa ja erityisesti Baltian maiden onnistuneessa transitiossa. Kyseinen strategiavalinta ei taas ollut onnistunut Venäjän ja Balkanin kohdalla. (Svejnar 2002; Tiusanen 2004)

2.2 Pankkijärjestelmän kehittäminen

Kaikkien siirtymätalouksien pankkijärjestelmät ovat kehittyneet yhden toimijan instituutiosta, monopankista, jonka vastuulla suunnitelmatalouden aikaan oli sekä rahapolitiikka, että kaupallinen pankkitoiminta (Berglof & Bolton 2002). Joissain tapauksissa yksi uusi pankki otti haltuunsa monopankin koko portfolion ja toisissa syntyi useita uusia kaupallisia pankkeja (Bonin & Wachtel 2004). Jäljelle jääneet valtion omistuksessa olleet pankit olivat usein pääomavajeisia ja niiden odotettiin tukevat valtion omistamia yrityksiä (Bonin & Wachtel 2004).

Siirtyminen markkinatalouteen edellyttää siis keskittyneen pankkijärjestelmän hajauttamista. Tämä tapahtuu usein pilkkomalla monopankki useisiin osiin ja siirtymällä kaksitasoiseen pankkijärjestelmään, jolloin entisen monopankin rahapolitiikan toteuttaminen siirtyy keskuspankin vastuulle. Kaupallinen pankkitoiminta jää useille toimijoille. Useat maat ovat myös sallineet uusien pankkien tuleminen sektorille. (Berglof & Bolton 2002)

Useissa siirtymätalouksissa markkinoille tuloa säätelevät rajoitukset olivat usein olemattomia kotimaisen kilpailun lisäämiseksi, joten huonosti pääomitettuja ja säädeltyjä yksityisiä toimijoita pääsi vapautetuille rahoitusmarkkinoille. Tämä tietenkin lisäsi osaltaan pankkikriisien todennäköisyyttä. (Bonin & Wachtel 2004)

Kaksitasoinen pankkijärjestelmä toi mukanaan modernissa rahapolitiikassa alkeellisina pidettäviä instrumentteja, kuten luottokatot ja mahdollisuudet ottaa lainaa toisen lainan maksua varten. (Berglof & Bolton 2002)

Keskuspankeilla oli heikot kannustimet toteuttaa hintoja vakauttavaa rahapolitiikkaa ja suhteellisen vähän valtaa säännellä kaupallisten pankkien toimintaa. Työntekijät keskuspankeissa olivat usein lahjakkaita, mutta poliittisesti heikkoja. Irrallisuus valtion hallinnosta harvoin suojasi lobbaukselta. Ongelmia syntyi myös siitä, että käytössä oli vanhat byrokraattiset verkostot sosialistiselta ajalta ja henkilöstö oli tottunut vanhan ajan toimintaperiaatteisiin. Lisäksi pankkien johtajilla ei ollut kokemusta oikeasta pankkitoiminnasta. (Berglof & Bolton 2002)

Boninin ja Wachtelin (2002) mukaan olennaista tehokkaalle pankkisektorille ovat taloudellisesti vahvat ja itsenäiset pankit, joiden hallinto edistää tehokasta rahoituksen välitystä. Tämän tutkielman edetessä käy selväksi, ettei kyseisiin perusedellytyksiin ole kiinnitetty huomiota rahoitussektoria vapautettaessa.

Hansson ja Tombak (1999) ovat esittäneet, että pankkijärjestelmän uudistamiseen on kolme erilaista mahdollisuutta. Yksi mahdollisuus pankkijärjestelmän kehittämiseen on ”top-down” -reformi, johon liittyy esim. parempi säätely ja valvonta, lainsäädännön uudistaminen ja yksityistäminen. Kehittäminen voi olla myös spontaania ”bottom-up” -uudistamista, johon liittyy uusien toimijoiden alalle tuleminen ja fuusiot. Joskus reformi voi olla seurausta yllättävästä ja rajusta pankkikriisistä. (Hansson & Tombak 1999)

Myös pankkijärjestelmän kehittämisen tapauksessa järkiperaisesti ajateltuna vaikuttaisi Hanssonin ja Tombakin (1999) esittämä ”top-down” -uudistus kannattavammalta vaihtoehdolta. Tällöin uuden järjestelmän taustalla olisi vankka pohja, eikä instituutioissa ja lainsäädännössä olevia aukkoja voitaisi hyödyntää opportunistisessa toiminnassa.

2.2.1 Vapauttamisesta seuraava ketjureaktio

Uusien kaupallisten pankkien lainaportfoliot olivat hyvin keskittyneitä, ja luottojen laatu oli epäilyttävä markkinatalouden periaatteiden mukaan mitattuna (Bonin & Wachtel 2002). Uusittujen pankkien taseisiin kuului kotitalouksien talletuksia, keskuspankilta otettuja lainoja ja yrityslainoja. Koska useat pankit jäivät valtion omistukseen, ja kaikkia yritysasiakkaita ei ollut yksityistetty, ei luotonmyöntö tapahtunut rahoitusperiaatteiden mukaan. Huonoja lainoja paikattiin keskuspankkien taholta usein rahan painolla, jolla oli vaikutusta inflaation nousuun. (Berglof & Bolton 2002). Boninin ja Wachtelin (2002) esittämää taseiden siivoamista ei tapahtunut.

Inflaation nousuun vaikutti myös suunnitelmatalouden ajalta kertyneet kotitalouksien säästöt ja talletukset, jotka olivat seurausta kuluttamisen niukkuudesta ja vääristä hinnankontrollinnoista. Hintojen vapauttamisen seurauksena säästöt virtasivat talouteen inflaatiota nostoen. (Berglof & Bolton 2002)

Yritykset vastasivat kiihtyvään inflaatioon ”hamstraamalla” suuria määriä hyödykkeitä luottaen vaihtosopimuksiin. Tätä tapahtui myös suurten yritysten joukossa. Makrotaloudellinen ympäristö olikin muuttunut nopeasti sellaiseksi, että rahoituslaitosten välittäjärooli oli murenemassa. (Berglof & Bolton 2002)

Vaikka siirtymätaloudet siirtymästrategiaa valitessaan ottaisivatkin huomioon valitun strategian vaikutuksen inflaation, saattaa toiminta rahoitussektorilla johtaa inflaation nousuun, jota nimenomaan pyrittiin välttämään. Herääkin kysymys, että olisiko toisenlaisella strategiavalmalla voitu välttää vapauttamista seuraava ja toimijoiden käyttäytymisestä johtuva inflaation nousu?

3 PANKKIKRIISIN TAUSTATEKIJÄT

Tässä kappaleessa tarkastellaan aiemmassa kirjallisuudessa esitettyjä pankkikriisin taustatekijöitä yleisesti sekä taustatekijöitä erityisesti siirtymätalouksien kannalta.

3.1 Rahoitussektorin vapauttaminen

Siirtymätalouksien rahoitussektorin vapauttamista on usein seurannut pankkikriisi. Tästä voisi intuitiivisesti päätellä, että talouden vapauttaminen itsessään aiheuttaisi pankkikriisejä. Tätä ovat esittäneet Daniel & Jones (2007) kehittäessään mallia talouden vapauttamista seuraavasta siirtymäprosessista. On myös tutkittu sitä, että kun vakioidaan muiden tekijöiden (esim. inflaatiotaso) vaikutukset pankkikriisin todennäköisyyteen, on todennäköisyys pankkikriisille suurin maissa, joissa talous on vapautettu muutamaan vuotta aiemmin (Demirgüç-Kunt & Detragiache 1998).

Daniel & Jones (2007) ovat esittäneet, että vapauttamisen jälkeen seuraa periodi, jolloin pankkikriisin riski on suurempi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että pankkikriisi seuraisi heti välittömästi vapauttamisen jälkeen, vaan kuten myös Demirgüç-Kunt & Detragiache (1998) esittävät, muutaman vuoden viiveellä.

Heti vapauttamisen jälkeen pankkien pääoman määrä on alhainen, mutta rajatuottavuus silti hyvä tuottavuuden heikkoudesta huolimatta. Rahoitussektorin vapauttamisen vuoksi myös ulkomaisilla rahoituslaitoksilla on mahdollisuus tulla rahoitusmarkkinoille tarjoamaan palveluitaan, mutta kehittyvän markkinan huonosta tuntemuksesta johtuen uudet ulkomaiset toimijat tarjoavat rahoitusta korkealla korolla. Tästä johtuen ulkomaalaisten toimijoiden tuotot ovat hyvät ja riski alhainen. Tällä tavalla myös vapautetut kotimaiset pankit pääsevät nauttimaan korkeista tuotoista ja pankkien nettoarvot kasvavat vauhdilla. Pääoman määrän kasvaessa sen rajatuottavuus kuitenkin heikkenee. Ajan myötä ulkomainen velka tulee halvemmaksi, kun toimijat saavat kokemusta uusilta markkinoilta ja vähitellen korot alkavat laskea. Juuri tällaisella hetkellä riskikäyttäytyminen ja sen myötä pankkikriisit tulevat todennäköisemmiksi. (Daniel & Jones 2007)

Siirtymäprosessi saa aikaan ketjureaktion, jonka lopputuloksena on usein pankkikriisi. Tang et al. (2000) ovat esittäneet kahteentoista siirtymätalouteen kohdistuneen tutkimuksensa tuloksena, että siirtymäprosessi johtaa pankkien haavoittuvuuteen monella tavalla. Prosessin aikana entisistä valtion pankeista muodostettiin kaupallisia pankkeja. Tällöin uudet pankit perivät suunnitelmatalouden ajalta entisten valtion omistamien yritysten huonoja lainoja. Myös yrityspuolella tapahtuvilla vapauttamisilla oli oma vaikutuksensa siirtymäprosessissa: vapauttaminen ja yksityistäminen leikkasivat yritysten kannattavuutta talouden monilla sektoreilla ja vaikeuttivat täten lainojen takaisinmaksua. Lisäksi sekä vastakaupallistuneissa pankeissa että yrityksissä ei ollut osaamista markkinataloudesta ja tuotto-keskeinen ajattelutapa puuttui täysin. (Tang et al. 2000)

3.2 Makrotaloudelliset taustatekijät

Tässä kappaleessa esitellään pankkikriisien makrotaloudellisia taustatekijöitä.

3.2.1 Inflaatiotaso

Monissa tutkimuksissa on tuotu esiin inflaatiotason vaikutus siirtymätalouksien pankkikriisien syntymiseen. Demirgüç-Kunt & Detragiache (1997) esittävät, että talousjärjestelmässä ilmenee haavoittuvuutta, kun makrotaloudellinen ympäristö on heikko: tähän liittyvät korkea inflaatio ja alhainen bruttokansantuotteen kasvu. Boyd et al. (2004) esittävät tutkimuksessaan että inflaatiotasolla on erilainen vaikutus monopolistisissa ja kilpailullisissa pankkijärjestelmissä. Inflaation ollessa riittävän alhainen, pankkikriisin todennäköisyys on suurempi monopolistisissa pankkijärjestelmissä kuin kilpailluissa. Jos inflaatio on tarpeeksi korkealla, vaikutus on päinvastainen. (Boyd et al. 2004)

Inflaatio voi olla seurausta myös aiemmin vallinneesta kulutuskäyttäytymisestä. Useissa Itä-Euroopan maissa inflaatio nousi Neuvostoliiton ajalta periytyneiden suurien talletusmäärien valuessa talouteen lisääntyneen kulutuksen myötä (Berglof & Bolton 2002).

3.2.2 Valuuttakriisin ja pankkikriisin yhteys

Komulainen & Lukkarila (2003) ovat esittäneet valuutta- ja pankkikriisien usein liittyvän toisiinsa. Tällöin valuuttakriisin merkit voivat enteillä myös pankkikriisiä. Valuuttakriisin todennäköisyys kasvaa julkisen sektorin velkojen ja julkisen velan kasvaessa lisäksi myös pankkien ulkomaisen velan, työttömyyden ja myös inflaation kasvaessa. Lisäksi Yhdysvaltojen koroilla näyttäisi olevan vaikutus valuuttakriiseihin kasvavilla markkinoilla. (Komulainen & Lukkarila 2003)

Kuitenkin Tang et al. (2000) tekemän tutkimuksen mukaan kahdestatoista maassa vain yhdesä valuuttakriisi ilmeni pankkikriisin seurauksena. Valuuttakriisin ja pankkikriisin yhteydestä ei siis voi yksiselitteisesti tehdä johtopäätöksiä. Tunnusmerkistö on kuitenkin samanlainen.

3.2.3 Ulkoiset shokit

Monet siirtymätaloudet ovat kärsineet ulkoisista shokeista. Esimerkiksi osa entisen Neuvostoliiton maissa sijaitsevista pankeista menettivät osan Neuvostoliitossa olleista varoistaan sen romahtaessa. Baltian maista Viron pankeilla oli varoja Neuvostoliitossa. (Tang et al. 2000)

Kun talous vapautetaan, usein myös korkojen kattoja nostetaan. Tämä mahdollistaa riskisempien projektien rahoittamisen korkeammalla tuotolla. Riskiset lainaportfoliot ovat alttiita makrotaloudellisille muutoksille. Vaikka portfoliot olisivatkin hyvin hajautetut, ovat ne silti haavoittuvaisia laajan taloudellisen kriisin syntyessä (esim. taantuma). (Demirgüç-Kunt & Detragiache 1998)

Euroopan ja Keski-Aasian siirtymätaloudet kärsivät CMEA:n (Council for Mutual Economic Assistance) romahtamisesta. Kyseinen toimielin hoiti ulkomaankauppaa sosialistisissa maissa. Romahduksen (vuosi 1991) jälkeen entisten sosialististen maiden ulkomaankauppaa käytiin kovalla valuuttapohjalla. Ulkomaankauppa tuli täten siirtymätalouksille kalliiksi. (Tang et al. 2000)

3.3 Institutionaaliset taustatekijät

Aiemmassa kirjallisuudessa on esitetty useita institutionaalisia tekijöitä ja ongelmia, jotka vaikuttavat pankkikriisien puhkeamiseen.

Taloudellinen vapaus ja paremmat instituutiot yleisesti lisäävät pankkien stabiiliutta (Beck et al. 2003). Saman asian ovat todenneet myös Demirgüç-Kunt & Detragiache (1998): institutionaalinen rakenne, jossa laki on heikko, korruptio laajaa, byrokratia tehotonta ja sopimusten voimaansaattamismekanismit tehottomia, lisää pankkikriisien todennäköisyyttä.

Beck et al. (2003) mukaan vähäinen pankkitoiminnan sääntely sekä alhaiset alalle tulon rajoitukset vähentävät pankkikriisin riskiä. Tang et al. (2000) kuitenkin esittävät siirtymätalouksien pankkikriisien taustalla olevana merkittävänä tekijänä pankkijärjestelmän säätelyn tehotomuuden: Riittäviä valvontajärjestelmiä ja rajoituksia ei ollut. He esittävät myös keskuspankin ja pankkien toimintaa säätelevien lakien olleen heikkoja ajatellen konkurssesja ja lainojen perintää sekä pankkien välisissä koroissa ollutta ristiriitaa.

Institutionaalisten taustatekijöiden merkitys tulee selkeästi esiin tarkasteltaessa Baltian pankkikriisiä 1990-luvulla.

3.4 Pankkisektorin toimintaan liittyvät taustatekijät

Tässä kappaleessa tarkastellaan pankkisektorin toimintaan liittyviä pankkikriisien taustalla olevia tekijöitä.

3.4.1 Pankkijärjestelmän keskittyneisyys

Pankkijärjestelmän keskittyneisyydellä on esitetty olevan yhteys pankkikriisien esiintymiseen. Beck et al. (2003) ovat esittäneet, että keskittyneissä, muutaman suuren toimijan, pankkijärjestelmissä kriisit ovat epätodennäköisempiä kuin järjestelmissä, jotka koostuvat useista pienistä pankeista. Keskittyneiden pankkijärjestelmien on kuitenkin oltava kilpailullisia, jotta pankkikriisien todennäköisyys olisi pienempi (Beck et al. 2003). Luulisi, että toimijoiden vähetessä ja alan keskittyessä kilpailu vähenisi ja samalla tehottomuus lisääntyisi. Intuitiivisesti voisi olettaa, että keskittyneen pankkijärjestelmän hyödyt johtuvat monitoroinnin helppoudesta ja tehokkuudesta, sillä harvojen toimijoiden valvonta ei vaadi suurta koneistoa. Beck et al.

(2003) eivät kuitenkaan ole löytäneet tuloksia, jotka viittaisivat siihen, että keskittyneen pankkijärjestelmän monitorointi olisi helpompaa kuin hajautetulla pankkisektorilla. Kuitenkin heidän tutkimuksensa osoittaa, että keskittyneet pankkijärjestelmät olisivat paremmin diversifioituja. Gorton & Winton (1998) ovat puolestaan esittäneet, että pankkien keskittyneisyys on nimenomaan ongelma siirtymätalouksissa.

Ongelmat ja puutteet monitoroinnissa johtavat talouden toiminnan kannalta juuri vääränlaiseen toimintaan. Keskittyneisyys voi johtaa valvonnan laiminlyömiseen, mikäli toimijat ovat korruptoituneita ja lahjottavissa. Kuten jatkossa käy ilmi, korruptio on tyypillinen piirre siirtymätalouksissa.

3.4.2 Tehottomuus

Pankkikriisien taustalla on myös pankkien välisten markkinoiden tehottomuus, jolloin yksittäisten pankkien on vaikea selvittää väliaikaisistakin likviditeettivajeista (Demirgüç-Kunt & Detragiache 1998).

Siirtymätalouksien pankkijärjestelmille on tyypillistä yleinen tehottomuus. Luotonluonnin volyyymi on liian pieni eli pääomamarkkinoiden vaihtoehtoja ei löydy. Varoja saatetaan usein ohjata entisille valtion omistuksessa olleille yrityksille ja valtion sektoreille vaikka niiden toiminta olisi tehotonta. (Gorton & Winton 1998)

Pankkijärjestelmän ollessa nuori ja sitä tukevien instituutioiden ollessa alikehittyneitä, voi luonnollisesti olettaa, että myöskään rahoituslaitosten väliset markkinat eivät toimi tehokkaasti. Kuitenkaan ei voi sanoa, että markkinat toimisivat tehokkaasti siinäkin tapauksessa, että ennen vapauttamista instituutioita ja järjestelmiä olisi tehokkaasti kehitetty tukemaan markkinoiden toimintaa.

3.4.3 Pankkipaniikit

Pankkisektorin haavoittuvuuteen vaikuttavat myös yllättävät pääoman ulosvirtaukset (Demirgüç-Kunt & Detragiache 1997). Tällaisia pankkipaniikkeja siirtymätalouksissa on tutkinut tarkemmin Niinimäki (2002). Tämän tutkielman esimerkkimaissa, Virossa, Latviassa ja Liettuassa on esiintynyt pankkipaniikkeja 1990 -luvun puolivälissä.

Klassinen pankkipaniikki seuraa yksinkertaista kaavaa. Tallettajat ovat säästäneet varojaan pankissa ja pankki on investoinut suuren osan näistä varoista ei-likvideihin, pitkäaikaisiin varoihin. Jäljelle jäänyt osa kuuluu pankin reserveihin. Tallettajien luottaessa pankin toimintaan varoja harvoin nostetaan. Normaalit nostot pankki pystyy hoitamaan reserveillaan. Eri-
naisistä syistä syntyvän epäluottamuksen seurauksena paniikissa olevat tallettajat ryntäävät suurina massoina pankkiin nostamaan talletuksiaan. Paniikki kuluttaa pankin reservit nopeasti loppuun ja pankki on pakotettu likvidoimaan pitkäaikaisia varojaan. Varat, joilla on alhainen likvidointiarvo, joudutaan myymään alhaiseen hintaan. Lopputuloksena likvidoidut varat harvoin riittävät kattamaan kaikki nostot. (Niinimäki 2002)

Syitä epäluottamuksen syntymiseen voivat olla esim. huhut ja uutiset pankin maksukyvyttömyydestä (Niinimäki 2002). Baltian tapauksessa talletuspakoihin vaikutti olennaisesti Neuvostoliitossa olleiden varojen jäädyttäminen.

Yksittäiset suuret pankkipaot voivat aiheuttaa suurempaa paniikkia, joka voi vaikuttaa koko pankkisektoriin. Tällaisia suuria pääoman ulosvirtauksia ei kuitenkaan pitäisi tapahtua, jos talletukset ovat vakuutettu pankin maksukyvyttömyyden varalta. (Demirgüç-Kunt & Detragiache 1997)

Edellä mainitut liittyvät olennaisesti näkemykseen siitä, että alhainen likviditeetti lisää haavoittuvuutta pankkisektorilla (Demirgüç-Kunt & Detragiache 1997). Likviditeetin ollessa alhainen, on varoihin käsiksi pääsy hidasta.

3.4.4 Talletussuoja

Talletussuojalla on siis mahdollista estää suuret pankkipaniikit ja tällä tavoin pitää huolta pankkien maksukykyisyydestä ja reservien riittävästä likviditeetistä. Demirgüç-Kunt & Detragiache (1997) kuitenkin esittävät, että mikäli on olemassa talletussuoja, voi se johtaa moraalisesti vaaralliseen toimintaan: varojen ollessa turvattuina, sijoitetaan entistä riskipitoisimpiin kohteisiin eikä kiinnitetä tarpeeksi huomiota portfolion hajauttamiseen.

On mielenkiintoista huomata, että turvaavan ominaisuuden lisäksi talletussuoja voi saada aikaan myös negatiivisia seurauksia. Todennäköisesti talletussuojat toimivat parhaiten talouksissa, joissa instituutiot ovat toimivat, osaaminen pankkitoiminnassa vahvaa eikä korruptiota esiinny. Tällöin yllämainittua riskiä vääränlaisesta reagoinnista talletussuojaan ei ole.

3.5 Toimijoihin liittyvät tekijät

Makrotalouden vakauttamisyritykset ovat joissain siirtymätalouksissa myötävaikuttaneet pankkikriiseihin. Tiukka rahapolitiikka osana vakauttamisohjelmaa nostaa nimelliskorkoja ja laskee inflaatiota, mutta nostaa reaalikorkoja ja täten heikentää velallisten lainanhoitokykyä. (Tang et al. 2000) Tämä tapahtui mm. Virossa 1990-luvun alussa.

Merkittävä tekijä pankkikriisien taustalla on toimijoiden osaamattomuus uusissa markkinaolosuhteissa. Tiedon ja osaamisen puute suurien ja riskisten portfolioiden hallinnassa saa toimijat ottamaan turhia riskejä. (Demirgüç-Kunt & Detragiache 1998)

Huonolla sisäisellä hallinnolla ja valvonnalla on myös merkityksensä. Petokset, korruptoitunut toiminta ja sisäpiirin lainat ovat heikentäneet pankkijärjestelmiä monissa siirtymätalouksissa. Lisäksi pankit ovat saattaneet joutua luotottamaan valtion tehottomia sektoreita sekä valtion omistamia yrityksiä hallituksen painostuksen alaisena. (Tang et al. 2000)

3.6 Sosialistisen ajan perintö

Aiemmasta kirjallisuudesta on selvästi vedettävissä johtopäätös siitä, että sosialistiselta ajalta jäänyt osaaminen ja muut tekijät edesauttoivat pankkikriisien syntyä. Peritty huonojen lainojen suma on yksi merkittävimmistä siirtymätalouksien pankkikriisejä yhdistävistä tekijöistä (Bonin & Wachtel 2002).

Myös puutteet markkinatalouden toiminnan tuntemisessa ja tuottoajattelussa vaikeuttivat siirtymätalouksien elvyttämistä. Entisten valtion omistamien yritysten rahoittamista jatkettiin siitä huolimatta, että lainat olivat tuottamattomia. Myös sosialistiselle ajalle tyypillistä ollut byrokratia ja korruptio sekä valtion ohjaus heikensivät pankkisektorin tehokkuutta ja siten lisäsivät pankkikriisien todennäköisyyttä.

4 BALTIAN PANKKIKRIISI 1990 -LUVULLA

Baltian maat kärsivät rahoitussektorin vapauttamista seuranneesta pankkikriisistä 1990 -luvulla. Tässä kappaleessa tarkastellaan Viron, Latvian ja Liettuan lähtötilanteita ennen kriisiä, kriisin syntyprosessia ja tärkeimpiä pankkikriisin syitä.

Baltian maat aloittivat talouksiensa uudistamisen vuosien 1989 ja 1991 välisenä aikana kuullessaan vielä Neuvostoliittoon. Toimenpiteet mahdollistuivat Baltian maiden ja Moskovan viranomaisorganisaation välisen taloudellista itsenäisyyttä koskevan sopimuksen perusteella. Baltian tasavaltojen todellinen uudelleen perustaminen oli lähtölaukaus varsinaiselle siirtymäprosessille. (Lainela & Sutela 1994, 10)

4.1 Lähtötilanne

Lähtötilanne kaikille kolmelle pankkijärjestelmällä oli sama. Kaikki kolme perivät entisen Neuvostoliiton monopankkijärjestelmän, jossa erikoistuneet valtion omistamat pankit tarjosivat palveluita tietyille talouden sektoreille. Kaikki kolme valtiota perustivat nopeasti keskuspankin pankkijärjestelmiensä ytimeen. Osaamista modernin pankkitoiminnan alueella ei ollut sekä pankkijärjestelmän hallinnointijärjestelmissä oli puutteita. Mailla oli haaste yhtäaikaaisesti rohkaista pankkisektorin kasvua sekä varmistaa kasvun tapahtuvan varovaisesti. (Fleming et

al. 1996) Paras lähtötilanne siirtymäprosessiin oli kuitenkin Virolla. Sillä oli ollut valmiina jo useamman vuoden ajan suunnitelmat itsenäistymisen varalta. (Lainela & Sutela 1994, 10)

Vuonna 1987 Gosbank (Neuvostoliiton keskuspankki) irrotti toiminnoistaan viisi erikoistunutta valtion omistamaa pankkia: talletuksille (Sberbank), maanviljelylle (Agroprombank), sosiaalitoimelle (Zhilsotsbank), teollisuudelle ja rakennukselle (Promstroibank) sekä ulkomaankaupalle (Vneshekonombank) omat pankkinsa. Nämä viisi irrotettua yksikköä muodostivat pohjan Baltian maiden kaupallisille pankkijärjestelmille. (Fleming et al. 1996; Hansson & Tombak 1999; Lainela & Sutela 1994, 90-91)

Vuosina 1989 ja 1990 perustetuilla keskuspankeilla ei kuitenkaan ollut todellista päätösvaltaa ennen valtioiden itsenäistymistä vuonna 1991. Tämän ajan valtiot valmistelivat tulevia uudistamistoimenpiteitä (Hansson & Tombak 1999)

4.2 Pankkisektorin muokkaaminen

Vaikka kaikkien kolmen Baltian maan pankkikriisin lähtökohdat olivat lähes samat, oli pankkisektorin muokkaamisessa eroja. Viro ja Liettua muodostivat erikoistuneista neuvostopankeista kansallisia pankkeja ja vaiheittain yksityistivät niitä myymällä osakkeita yksityiselle sektorille. Latviassa muodostettiin suuri ”Savings Bank” ja loppujen pankkien haarakonttorit yksityistettiin. (Fleming et al. 1996) Kaikki Baltian maat säilyttivät kuitenkin yhden suuren kotitalouksien talletuksille tarkoitettun pankin (Hansson & Tombak 1999).

4.2.1 Viro

Viron pankkisektorin uudistaminen alkoi vuonna 1989 Neuvostoliiton lainsäädännön alaisena. Virossa sijainnut vuonna 1989 perustettu Tartu Commercial Bank oli Neuvostoliiton ensimmäinen kaupallinen pankki. Ironista kyllä, kyseinen pankki oli myös ensimmäinen virolainen konkurssiin mennyt pankki vuoden 1992 lopulla. (Lainela & Sutela 1994, 90)

Viro siirtyi kaksikerroksiseen pankkijärjestelmään: Eesti Pank perustettiin uudelleen vuoden 1989 lopulla ja sen asema Viron keskuspankkina vahvistettiin 1991, kun se Viron itsenäistyessä otti haltuunsa Gosbankin Viron toiminnot. (Fleming et al. 1996; Hansson & Tombak 1999; Lainela & Sutela 1994, 90-91)

Vuoteen 1992 mennessä 25 uutta pankkia oli aloittanut toimintansa. Lisäksi maanviljelyyn erikoistunut pankki oli jakautunut 14 itsenäisesti toimivaan yksikköön. Pankkien kokonaislukumäärä oli 43 (25 uutta, 14 maanviljelyyn erikoistunutta pankkia ja 4 muuta valtion pankkia). Toimilupien sääntely oli löysää: minimipääomavaatimus 1994 oli 5 miljoonaa ruplaa, joka oli dollareissa vain alle 40 000. (Fleming et al. 1996; Lainela & Sutela 1994, 98)

Vuonna 1992 otettiin käyttöön Viron krooni, joka oli sidottu Saksan markkaan, sekä valuuttakatejärjestelmä (Lainela & Sutela 1994, 91). Valuuttakatejärjestelmä on valuuttakurssijärjestely, jossa rahapoliittinen auktoriteetti sitoutuu vaihtamaan paikallista valuuttaa toiseen (ankkurivaluutta) kiinteällä vaihtokurssilla ilman määrällisiä rajoitteita (Korhonen 1999).

4.2.2 Latvia

Latvian pankki eli Bank of Latvia (BOLAT) perustettiin uudelleen vuonna 1990. Kyseessä oli itsenäinen keskuspankki, jolla oli oikeus laskea liikkeelle kansallista valuuttaa, valvoa kaupallisia pankkeja ja kontrolloida taloutta rahapoliittisin instrumentein. (Latvian keskuspankki 2009)

Talletuksille tarkoitettua pankkia lukuun ottamatta 45 neuvosto-pankkien osaa yhdistettiin ja asetettiin BOLATIN alaiseksi. (Hansson & Tombak 1999) Tämä salli pankkisektorin muokkaamisen joustavuuden. Joustavuudesta huolimatta BOLAT oli järjestänyt huonosti suojeluksessaan olevien pankkien hallinnoinnin ja säätelyn. Unibankin perustamiseen saakka (1993) lainananto oli erittäin varomatonta johtuen olemattomasta säätelystä. (Fleming et al. 1996)

Talletuksiin erikoistunut pankki jäi julkisen sektorin hallintaan institutionaalisen kehityksen vuoksi, tarkoituksena oli yksityistää pankki tulevaisuudessa. Jäljelle jääneet BOLATIN alla olleet valtion pankit myytiin yksityisille kaupallisille pankeille, osa pankeista yhdistettiin suuremmiksi pankeiksi ja myytiin osakeanneilla ja jäljelle jääneistä muodostettiin yksi iso valtion pankki Unibank vuonna 1993. (Fleming et al. 1996)

Vuoteen 1993 mennessä yli 60 uutta kaupallista pankkia aloitti toimintansa: osa oli valtion omistamien yritysten ”tasku-pankkeja”, osa täysin yksityisiä ja osa tiettyyn tarkoitukseen perustettuja pankkeja (esim. Latvian olympiajoukkueen rahoitukseen erikoistunut). Kaikki pan-

kit saivat kehittyä ilman suurempaa valvontaa. Uusi kaupallinen pankkisektori kasvoi nopeasti vuosien 1992 ja 1994 välisenä aikana. (Fleming et al. 1996)

Uusien, nopeasti kasvavien pankkien joukossa oli Bank Baltija, joka oli vuonna 1994 Latvian suurin pankki varojen, pääoman ja talletusten perusteella. Bank Baltija oli merkittävä kärsijä Latvian pankkikriisissä. (Fleming et al. 1996)

4.2.3 Liettua

Liettuan keskuspankki (BOLIT) perustettiin maaliskuussa 1990, mutta toisin kuin Latviassa, se ei vuoteen 1992 kyennyt harjoittamaan aktiivista rahapolitiikkaa (Liettuan keskuspankki 2009).

Liettuan hallitus lähestyi pankkisektorin yksityistämistä lähes samoilla periaatteilla kuin Viron hallitus. Kolme Gosbankista irronnutta erikoistunutta valtion omistuksessa ollutta pankkia yhtiöitettiin ja osittain yksityistettiin (talletus-, maanviljely-, ja kaupallinen) vuosien 1991 ja 1992 aikana keskuspankin toimesta. Valtio säilytti kuitenkin vähintään 51 % osakepääoman kaikissa pankeissa. Yksityistämisen yhteydessä potentiaalisille ostajille ei kuitenkaan tarjottu informaatiota pankkien taloudellisesta tilanteesta. Myöskään pankkien hallintoa ei uudistettu. (Fleming et al. 1996; Hansson & Tombak 1999)

Talletussuojan ansiosta talletuksiin erikoistunut pankki onnistui kasvamaan. Petokset vaurioitivat kuitenkin kolmea valtion omistuksessa ollutta pankkia vuosien 1992 ja 1996 välillä johdun keskuspankin suorittaman valvonnan heikkoudesta. (Fleming et al. 1996)

Liettuaan syntyi monia uusia kaupallisia pankkeja: osa aktiivisia, ja loput omistajilleen lainaavia. Nopeasti kasvavien pankkien rahoitus tuli pääosin yksityisen sektorin yrityksiltä ja oli suurelta osin ulkomaan valuutoissa. Luottoja kohdistettiin enimmäkseen uusiin kaupan, palveluiden ja teollisuuden alalla toimiviin yksityisiin ja yksityistettyihin yrityksiin, lukuun ottamatta Innovaatiopankkia, joka rahoitti Liettuan valtion vaatimuksesta energiasektoria. (Fleming et al. 1996)

4.3 Pankkikriisin syntyprosessi

Tässä kappaleessa tarkastellaan Baltian maiden pankkikriisien syntyprosessia 1990-luvulla.

4.3.1 Viro

Pankkikriisi puhkesi Virossa vuonna 1992. Ennen Viron itsenäistymistä, pankkien keräämät varat siirrettiin niiden pääkonttoreihin Moskovaan. Vuoden 1992 alussa Vnesheconombankin Venäjän toimistot jäädyttivät kaikki ei-venäläisistä pankeista peräisin olleet varat. (Fleming et al. 1996) Virossa varoja kyseiseen pankkiin olivat siirtäneet Union Baltic Bank (UBB) ja North Estonian Bank (NEB) (Hansson & Tombak 1999; Lainela & Sutela 1994, 98). Varojen jäädyttäminen ja tieto pankkien mahdollisesta maksukyvyttömyydestä aiheutti talletuspakoja (Niinimäki 2002).

Eesti Pank ja Viron valtio rahoittivat UBB:ia ja NEB:ia julkaisemalla joukkovelkakirjoja jäädytettyjen varojen verran (Lainela & Sutela 1994, 98). Keskuspankin ja valtion puuttumista tilanteeseen perusteltiin luottamuksen ylläpitämisellä oman valuutan käyttöönoton alla (Fleming et al. 1996).

Tartu Commercial Bankissa (TCB) maksukykyyn heijastuvia ongelmia aiheutui Neuvostoliiton ajalta periytyneistä huonoista luotoista ja johdon kykenemättömyydestä (Hansson & Tombak 1999; Lainela & Sutela 1994, 98).

Marraskuussa 1992 likviditeettikriisi syveni kolmessa suuressa pankissa. Keskuspankki asetti TCB:n, UBB:n ja NEB:n maksulykkäysjärjestelyyn. (Fleming et al. 1996; Lainela & Sutela 1994, 98)

4.3.2 Latvia

Latviassa pankkikriisi puhkesi vuoden 1995 alussa. Taustalla oli Latvian keskuspankin (BOLAT) vaatimus siitä, että kaikkien pankkien tulisi esittää valvontayksikölle IAS -säädösten mukainen tilinpäätös. Bank Baltijan kyvyttömyys esittää oikeaa tilinpäätöstä vuodelta 1994 sai aikaan ketjureaktion, joka johti pankin maksukyvyttömyyteen. Bank Baltijan lisäksi muutamia keskikokoisia pankkeja julistettiin vähitellen konkurssiin. Myös pienet pankit kärsivät

ongelmista. Kokonaisuudessaan n. 40 % pankkijärjestelmän varoista oli vaarassa. (Fleming et al. 1996)

Yleisesti vallinnut käsitys siitä, että Bank Baltija oli vaikeuksissa, johti talletuspakoon erityisesti yritysten taholta. Myös muut pankkikriisinä osallisina olleet pankit kokivat samanlaisia talletuspakojia. (Fleming et al. 1996; Niinimäki 2002)

Ongelmia aiheutti myös aiemmin kannattaneen Venäjän kaupan vaikeutuminen, kun Venäjällä hinnat nousivat maailmanmarkkinahintojen tasolle. Hintojen ollessa alhaiset Latvian pankit lähtivät ahnaasti rahoittamaan Latvian ja Venäjän välistä liiketoimintaa. Hintojen laskiessa pankkien tuottomahdollisuudet heikkenivät. Tämä vaikutti pankkien tuottomarginaaleihin laskevasti uusia projekteja etsittäessä. (Fleming et al. 1996)

Heikkoon lainanmyöntöön ajaututtiin valtion takaamien ulkomaisten luottojen kautta. Lainaajien maksukykyä ei kyetty kunnolla arviomaan ja mittaamaan. Tämä johti osaltaan pankkien omiin maksuvaikeuksiin. (Fleming et al. 1996)

4.3.3 Liettua

Liettuan pankkikriisi puhkesi vuoden 1995 lopulla, jolloin kolme suurta yksityistä liettualaista pankkia määrättiin velan maksunlykkäysjärjestelyyn eli moratoriumiin. Näillä pankeilla oli hallussaan 29 % kaikista talletuksista. (Fleming et al. 1996)

Pankkikriisin syntymisen taustalla oli pankkien tuottojen laskeminen, joka oli seurausta valuuttalautakunnan perustamisesta keväällä 1994 ja tuottoisan metallikaupan kuihtumisesta, jossa liettualaiset pankit olivat osallisina. Lisäksi taustalla olivat valtion luomat paineet julkisten menojen rahoittamiseen. Valtio käytti pankkisektoria hyväkseen rakenteellisesti epätasaisen maanviljely- ja energiasektorien rahoittamisessa. Luottotappiot syvensivät jo ennestään ollutta maksukyvyttömyyttä. (Fleming et al. 1996)

Merkitystä saattoi olla myös ulkomaalaisten pankkien puuttumisella. Alalletulon rajoitukset ja sääntely oli samanlaista sekä kotimaisille, että ulkomaalaisille pankeilla. Tämä ei kannustanut ulkomaisia pankeja tulemaan Liettuan rahoitusmarkkinoille. Tällöin rahoitusmarkkinoilla ei

ollut kilpailusta johtuvia positiivisia vaikutuksia pankkien tehokkuudelle. (Fleming et al.1996)

Keväällä 1995 pienten pankkien minimireservit jäädytettiin johtuen taloudellisista vaikeuksista ja minimireservisäännösten rikkomisesta (Fleming et al. 1996).

Tuottomarginaalien pienentyessä kaksi suurta pankkia (Innovation Bank ja Litimpex Bank) ryhtyivät suunnittelemaan ja toimeenpanemaan fuusiota, siitä huolimatta, että Liettuan keskuspankki ei ollut sitä hyväksynyt. Molemmat pankit olivat harrastaneet sääntöjenvastaista taloudellista raportointia. Rikkomuksien julkistamisen seurauksena molemmat pankit kärsivät talletuspaoista, joista seurasi likviditeettiongelmia. Tällä oli vaikutuksia myös Vakaru Bankiin, sillä se oli jo aiemmin kärsinyt likviditeettiongelmistä. Tästä johtuen BOLIT asetti kyseiset kolme pankkia velkojen maksunlykkäysjärjestelyyn ja Vakaru Bankin johto korvattiin. (Fleming et al. 1996; Niinimäki 2002)

4.4 Keskeisimmät Baltian pankkikriisin syyt

Baltian pankkikriisin syistä on selkeästi löydettävissä kokonaisvaltaisesti vaikuttavia tekijöitä, jotka ovat aiheuttaneet ongelmia pankkien maksukykyisyydessä tai luoneet vinoutuneita kannustimia toimijoille. (Fleming et al. 1996)

4.4.1 Yllättävät makrotaloudelliset muutokset

Yllättävillä muutoksilla tarkoitetaan sellaisia tekijöitä, joita pankkien toimijat eivät ole osanneet odottaa liiketoimintastrategioita tehdessään. Ennen keskitettyä stabilisaatiota pankkitoiminta oli kannattavaa ja petollisen helppoa liiketoimintaa. Alhaisesta korkotasosta johtuen luottotappioita ei juuri syntynyt, ja valtion tukeen voitiin mahdollisissa ongelmatilanteissa luottaa. Tuotto syntyi myös helposta lainan saannista keskuspankilta, ulkomaan valuutan kaupasta ja arbitraasimahdollisuuksista. Vakauttamistoimien ja tiukan rahapolitiikan myötä korot nousivat aiheuttaen luottotappioita, keskuspankkien lainat muuttuivat kalliimmiksi ja kiinteät valuuttakurssit vähensivät ulkomaankaupasta saatavia tuottoja. (Hansson & Tombak 1999; Tang et al. 2000)

Heikosta markkinatalouden tuntemisesta johtuen voi olla mahdollista, että siirtymää toteutettaessa ei osattu ottaa huomioon vakauttamistoimien kaikkia seurauksia kuten tuottomahdollisuuksien vähenemistä ja koronnousun aiheuttamia luottotappioita.

4.4.2 Pankkitoiminnan säätely ja valvonta

Pankkitoiminnan säätelyn ja valvonnan merkitystä vähäteltiin Baltian maissa. Mikäli valvontaa tapahtui, se kohdistettiin pieniin pankkeihin, vaikka jälkikäteen tarkasteltuna valvonta olisi ollut tärkeintä suurissa pankeissa. (Hansson & Tombak 1999)

Esimerkkitapauksista on selkeästi nähtävissä kehittyvien talouksien toimintaan liittyvä infrastruktuurin ja säännösten alikehittyneisyys. Käytössä olleet säännökset eivät myöskään kannustaneet ulkomaisia pankkeja tulemaan pankkisektorille, jolloin varsinaista kilpailua ei saatu aikaan. Kilpailu olisi voinut saada rahoitussektorin toimimaan tehokkaammin, mutta toisaalta kilpailutilanne olisi saattanut ajaa pankit toimimaan vastoin normaaleja luotonmyöntöperiaatteita taistellessaan asiakkaista. Väärin perustein myönnettyt luotot olisivat taas puolestaan voineet johtaa suuriin luottotappioihin.

4.4.3 Kirjanpito ja verotus

Kaikissa kolmessa maassa pankit käyttivät vanhaa Gosbankin kirjanpitomenetelmää. Siirtyminen uuteen IAS -standardiin aiheutti vaikeuksia pankeille, sillä menetelmä oli outo. Osa pankkien johdoista ei osannut tulkita esim. maksukykyyn liittyviä numeroita. Lisäksi ulkomalaiset tilintarkastajat usein sivuuttivat aikaiset merkit taloudellisista ongelmista. (Fleming et al. 1996)

Verotus ei hyväksynyt luottotappioilta suojaavien kulujen vähennyksiä. Tällainen taloushallinnon ja verohallinnon välinen epäsymmetrisyys aiheutti ongelmia. (Fleming et al. 1996)

4.4.4 Juridinen infrastruktuuri pankkien luotonannolle

Julkinen säätely liittyen konkursseihin ja vakuuksiin oli lähes olematonta. Omistusoikeuksien rekisteröinnissä oli puutteita kuten myös kiinnitysrekistereissä. Myöskään maa- ja kiinteistökauppaa ei oltu huomioitu. Juridisesta infrastruktuurista puuttui myös yritysten hallintoon liittyvä säätely ja pankkien vastuunalaisuus kuten myös osakkaiden vastuut ja velvollisuudet sekä hallitusten jäsenten ja johtajien valvominen. Tämä johti siihen, että osakkaiden oli mah-

dollista manipuloida hallitusten jäseniä ja tätä kautta toteuttaa omia tavoitteitaan. (Fleming et al. 1996)

Esimerkkitapauksista ja muusta teoriasta on helppo huomata, miten kehittyvissä talouksissa opportunisti on yleistä johtaen ongelmiin talouden vakaudessa. Lainsäädännössä olevat aukot helpottavat opportunistista käyttäytymistä.

4.4.5 Korruptio ja heikko pankkien johto

Valvonnan heikkoudesta johtuen monet toimijat pankkien sisällä sortuivat korruptioon, ja erityisesti yritykset osasivat hyödyntää tätä lainaa hakiessaan (Fleming et al. 1996). Myös teoriaosassa käsitelty osaamisen ja tiedon puute markkinatalouden toiminnasta johti huonoon päätöksentekoon ja vaikutti osaltaan pankkikriisien syntyyn.

Sisäpiiriläisten hyväksikäytöllä oli huomattava merkitys Baltian kriisin syntymiselle. Sisäpiiriläisiin voidaan laskea johtajat, omistajat ja valtio. Kuitenkin useissa tapauksissa näitä kolmea on vaikea erotella toisistaan, esim. omistaja voi olla valtio. (Hansson & Tombak 1999) Baltian tapauksesta on selvästi nähtävissä valtion hyväksikäyttö: varoja ohjattiin valtion tehotomille sektoreille.

Riskisen lainanantokäyttäytymisen taustalla voi olla myös rahan liikkeiden vapauttaminen. Esim. Latvian kriisin taustalla saattoi olla suurentunut rahan sisäänvirtaus, jonka seurauksena huonojen luottojen määrä kasvoi huomattavasti, sillä luottoja ei osattu myöntää taloudellisin perustein. (Hansson & Tombak 1999)

4.4.6 Siirtymä ja vakauttaminen

Jo teoriaosassa mainittu itse siirtymän vaikutus pankkikriisien syntyyn on huomattavissa myös Baltian tapauksessa.

Siirtyminen markkinatalouteen ei ole sulava prosessi ja mikäli toimijoilla ei ole tietämystä markkinatalouden toiminnasta, tekevät he virheitä valinnoissaan. Siirtymän luoma ympäristö ei ole stabiili ja siksi hyvin riskialtis ympäristö pankkien toiminnalle, koska tarvittava infrastruktuuri ei ole vielä kehittynyt. (Fleming et al. 1996)

5 TARKASTELU

Tässä kappaleessa tarkastellaan tutkielmassa aiemmin esitettyjen siirtymästrategioiden ja pankkikriisien taustatekijöiden yhteyksiä esimerkkitapaukseen.

5.1 Siirtymä ja uudistaminen

Baltian tapaukset voidaan parhaiten yhdistää big bang -tyyliseen nopeaan muutokseen. Neuvostoliitosta vapautumisen jälkeen pyrittiin nopeasti siirtymään markkinatalouteen ja keskityttiin makrotalouden vakauttamiseen. Kasvun kannalta tällainen muutos on normaalisti luokiteltu kannattavaksi, mutta Baltian maiden kohdalla kannattavuutta on vaikea arvioida. Taulukkoon 1 on koottu Wolfin (1999) esittämiä muuttujia, joihin siirtymästrategian valinnalla on vaikutusta.

Taulukko 1. Nopean siirtymän kannattavuus

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Viro									
Inflaatio %	-	89,8	47,7	28,8	23,1	10,6	8,2	3,3	4
Reaalinen BKT kasvu	-	-	-1,6	5	5	10,8	5,4	-0,1	9,6
Vienti	-	802,7	1312,8	1663,2	1765,8	2127,4	2510	2381,4	3166,5
Latvia									
Inflaatio %	243,3	108,8	35,9	25	17,6	8,4	4,7	2,4	2,7
Reaalinen BKT kasvu	-	-11,4	2,2	-2,1	3,9	8,4	4,7	3,3	6,9
Vienti	777,6	997,6	991,5	1305	1443,3	1671,6	1811	1723,1	1865,3
Liettua									
Inflaatio %	-	410,2	72,2	39,7	24,6	8,9	5,1	0,8	1
Reaalinen BKT kasvu	-	-16,2	-9,8	1,2	5,1	8,5	7,5	-1,5	4,1
Vienti	-	2024,8	2028,6	2039,3	2655,5	3200,3	3235	2753,8	3548,3

(GMID)

Taulukosta voimme nähdä siirtymän kannattaneen Virossa inflaation nopean laskun perusteella. Inflaatio on lähtenyt laskuun pankkikriisin jälkeen. Myös reaalisessa bruttokansantuotteessa on havaittavissa kasvua, vuosien 98 ja 99 heikommat arvot selittyvät osittain Viron toisella pankkikriisillä.

Latvian kohdalla inflaation lasku on ollut vielä voimakkaampaa vuosien 1992 ja 1999 välillä. Bruttokansantuotteen kasvu on sen sijaan ollut ailahtelevaa. Liettuan kohdalla inflaatiotasoa on laskenut voimakkaasti pankkikriisistä huolimatta, mutta kuten Latviankin tapauksessa reaalisena bruttokansantuotteen kasvu on ollut ailahtelevaa.

Vienti on kasvanut kaikilla mailla, mutta eri tahdissa. Jokaisella maalla on huomattavissa sekä hitaamman, että nopeamman kasvun vaiheita. Vuonna 1999 kaikkien Baltian maiden vienti on kuitenkin laskenut.

Vertailua vaikuttaa tunnuslukujen puuttuminen siirtymän alkuvuosilta, sekä pankkikriisien eri ajankohdat. On myös muistettava, että inflaatioon ja bruttokansantuotteen kasvuun ovat vaikuttaneet myös muut tekijät kuin pankkikriisit. Kasvun häiriintymiseen löytyy selitys Venäjän 1998 tapahtuneesta devalvaatiosta, joka johti tuonnin huomattavaan vähenemiseen vuonna 1999. Tämä vaikutti Baltian maiden vientiin heikentäen talouskasvua. Vaikutus oli kuitenkin lyhytaikainen, kaikki kolme maata toipuivat vientikysynnän laskusta nopeasti. (Tiusanen 2004)

Mietittäessä yllä esitettyjä tunnuslukuja, voisi yleisesti todeta siirtymästrategian valinnan olleen kannattava: inflaatio on laskenut ja talouden sekä viennin kasvu on ollut suhteellisen nopeaa. Kuitenkaan ei voi olla mieltämättä, olisiko kasvu ollut nopeampaa siinä tapauksessa, että pankkikriiseiltä olisi vältytty? Ulkoisia kriisejä ei tietenkään voitu välttää, mutta periaatteessa toimijoiden osaamisen kehittämiseen ja valvontaan panostamiseen olisi ollut mahdollisuus. Baltian kohdalla strategiavalinnalla on ollut vaikutusta pankkisektorin epävakautteen instituutioiden alikehittyneisyyden kautta. Siirtymästrategian valinnan kannattavuuden arvioiminen olisi helpompaa, mikäli vertailukohteita olisi useampia, erityisesti eri tavalla toteutetuista siirtymistä.

Baltian tapauksessa voidaan selvästi todeta, että pankkijärjestelmän kehittäminen ja uudistaminen on noudattanut ns. ”bottom-up” tyylistä reformia. Toimijoita on yhdistelty ja uusia kaupallisia pankkeja on perustettu. Instituutioiden kehittämiseen ei kuitenkaan panostettu kuin korkeintaan suunnitelmien tasolla.

5.2 Taustatekijät

Baltian tapauksessa on huomattavissa useita yhtymäkohtia aiemmin esitettyihin teorioihin ja tutkimuksiin, joilla on pyritty selvittämään pankkikriisien syitä ja taustatekijöitä. Baltian kriisistä löytyy aineksia ulkoisista shokeista, toimivien instituutioiden puutteesta, valvonnan ja hallinnon huonosta järjestämisestä, osaamattomuudesta ja korruptiosta sekä rahapoliittisten toimenpiteiden merkityksestä. Se, että kaikkien Baltian maiden siirtymistä markkinatalouteen seurasi pankkikriisi, vahvistaa näkemystä siitä, että itse siirtymäprosessi kokonaisuutena on yksi merkittävä taustatekijä pankkikriisien taustalla.

Ulkoisista shokeista suurin ja Viron kannalta merkittävin oli Neuvostoliitossa olleiden varojen jäädyttäminen. Tämä vaikutti olennaisesti pankkien likviditeetitasoon ja aiheutti suuria talletuspakojen luottamuksen kadottua. Talletuspakojen aiheutui myös pankkien yleisestä maksukyvyttömyydestä, Neuvostoliitossa olleiden varojen jäädyttäminen ei ollut ainoa pakojen laukaisut tekijä. Venäjän hintojen nousun vaikutus Baltian ulkomaankauppaan on myös ulkoinen shokki.

Ehkä kuitenkin suurimmat ongelmat koskivat instituutioiden alikehittyneisyyttä ja valvonnan ja hallinnon puutteita. Kunnollista lainsäädäntöä koskien pankkitoimintaa ja sen valvontaa ei ollut. Mikäli valvontaa suoritettiin, oli se heikkoa ja kohdistui usein pieniin toimijoihin, jotka jälkepäin tarkasteltuna eivät olleet kriisien ytimessä. Lainsäädännön ja valvonnan aukkoja osattiin usein myös hyödyntää, ja opportunistinen ja korruptoitunutkin toiminta oli yleistä.

Kun talouksia alettiin vakauttaa rahapolitiikan toimin, syntyi aiemmin löysien periaatteiden mukaan pankkitoimintaa harjoittaneille ongelmia. Esim. Latviassa BOLAT:n vaatimus tietynlaisen periaatteiden mukaan tehdyn tilinpäätöksen toimittamisesta johti lopulta suuren latvialaisen pankin maksukyvyttömyyteen. Tiukentunut rahapolitiikka ja kiinteät valuuttakurssit karsivat pankkien halpoja rahan lähteitä ja ulkomaankaupasta aiemmin saatuja tuottomahdollisuuksia sekä aiheuttivat luottotappioita.

Pankkien henkilöstön ja johdon osaamattomuuden merkitystä ei myöskään voi vähätellä. Tietämättömyys markkinatalouden ja luottokelpoisuuden periaatteista johti huonoon lainanantoon kasvattaen tuottamattomien lainojen osuutta lainaportfolioissa. Julkisen sektorin tehotomiin osa-alueisiin rahoittaminen on yksi selkeä esimerkki väärästä allokaatiosta.

Yhteenvetona voisi todeta, että Baltiassa pankkikriisien syyt voisi suurelta osin ohjata entisen Neuvostoliiton jäljiltä jääneisiin toimintaperiaatteisiin ja käsityksiin.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkielman lopuksi voidaan todeta, että siirtymätalouksien pankkikriiseille ei voida yksiselitteisesti löytää kaikkiin tapauksiin sopivia syitä. Syitä on yhtä monia kuin siirtymätalouksiakin.

On kuitenkin selkeästi havaittavissa sosialistisen perinnön vaikutus pankkisektorin toimintaan ja osaltaan pankkikriisien syntymiseen. Uusien markkinatalouden periaatteiden omaksuminen vie oman aikansa. Ei voidakaan olettaa, että siirtymä suunnitelmataloudesta markkinatalouteen olisi kivutonta.

Siirtymätalouksien pankkikriisien syitä voi luokitella tämän tutkielman perusteella neljään eri luokkaan: makrotaloudellisiin, institutionaalisiin, pankkisektorin toimintaan liittyviin ja toimijoihin liittyviin tekijöihin. Myös siirtymän itsessään voidaan ajatella olevan yksi pankkikriisin syy. Strategiavalinnalla on olennainen vaikutus juuri institutionaalisten tekijöiden kannalta, sillä mikäli siirtymä suoritetaan ns. shokkiterapiana, ei taustalla oleva instituutiopohja ole tarpeeksi kehittynyt markkinataloudessa toimimiseen. Voisi myös kuvitella nopealla siirtymällä olevan vaikutusta toimijoihin liittyviin tekijöihin: mikäli siirtymä toteutettaisiin asteittain, kerkiäisi toimijoiden markkinatalouden tuntemus mahdollisesti kasvaa. Tällöin voitaisiin ehkä välttyä toimijoihin liittyvän epävakauden syntyyn.

Olennaista tämän tutkielman kannalta on pankkikriisien syntymisen taustalla oleva polkuriippuvuus ja monien tekijöiden summa. Yksittäinen, irrallinen, tekijä ei saa aikaan niin suuria vaikutuksia talouden epävakauteen, että pankkikriisi olisi väistämätön. Yksittäinen tekijä, kuten esim. ulkomailla olevien varojen jäädyttäminen voi saada aikaan ketjureaktion, joka oleellisesti vaikuttaa pankkien maksukykyisyyteen. Tässä prosessissa voi olla mukana tekijöitä usealta eri osa-alueelta.

Baltian pankkikriisin tarkastelu vahvisti aiemmassa kirjallisuudessa esitettyjä syitä siirtymätalouksien pankkikriiseille. Tutkielman lopputuloksen kannalta olisi kuitenkin ollut hyödyllistä tarkastella siirtymätalouksia, joilla on erilaiset lähtökohdat ja strategia pankkisektorin vapauttamiseen. Baltian tapauksessa lähtökohdat olivat samat, joten siirtymästrategian vaikutuksia on vaikea arvioida. Jatkotutkimusaiheena olisikin mielenkiintoista tarkastella millaisia vaikutuksia eri siirtymästrategioilla on eri lähtökohdista liikkeelle lähteviin kohtemaihin erityisesti pankkisektorin epävakauden kannalta.

LÄHTEET

Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., Levine, R. (2003). Bank Concentration and Crises [verkkodokumentti]. [viitattu 17.12.2008] Policy Research Working Paper, World Bank.

Saatavilla www-wds.worldbank.org

Berglof, E. & Bolton, P. (2002). The Great Divide and Beyond: Financial Architecture in Transition. *Journal of Economic Perspectives*, vol. 16, nro. 1, sivut 77-100.

Bonin, J. & Wachtel, P. (2002). Financial sector development in transition economies: Lessons from the first decade [verkkodokumentti]. [viitattu 17.12.2008] BOFIT Discussion Papers, nro. 9.

Saatavilla www.bof.fi/bofit_en/tutkimus/tutkimusjulkaisut/dp/index.htm

Bonin, J. & Wachtel, P. (2004). Dealing with financial fragility in transition economies [verkkodokumentti]. [viitattu 22.12.2008]. BOFIT Discussion Papers, nro. 22

Saatavilla www.bof.fi/bofit_en/tutkimus/tutkimusjulkaisut/dp/index.htm

Bonin, J., Hasan, I. & Wachtel, P. (2008). Banking in transition countries [verkkodokumentti]. [viitattu 27.12.2008]. BOFIT Discussion Papers, nro. 12

Saatavilla www.bof.fi/bofit_en/tutkimus/tutkimusjulkaisut/dp/index.htm

Boyd, J., De Nicoló, G., Smith, B. (2004). Crises in Competitive versus Monopolistic Banking Systems. *Journal of Money, Credit and Banking*, vol. 36, nro. 3.

Daniel, B.C. & Jones, J.B. (2007). Financial liberalization and banking crises in emerging economies. *Journal of International Economics*, nro. 72, sivut 202-221.

Demirgüç-Kunt, A. & Detragiache, E. (1997) Determinants of Banking Crises: Evidence from Industrial and Developing Countries [verkkodokumentti]. [viitattu 17.12.2008] . Policy Research Working Paper, World Bank.

Saatavilla www-wds.worldbank.org

Demirgüç-Kunt, A. & Detragiache, E. (1998). Financial Liberalization and Financial Fragility [verkkodokumentti]. [viitattu 17.12.2008]. Policy Research Working Paper, World Bank.

Saatavilla www-wds.worldbank.org

Fleming, A., Chu, L. & Bakker, M. (1996). The Baltics—Banking Crises Observed [verkkodokumentti]. [viitattu 17.12.2008]. Policy Research Working Paper, World Bank.

Saatavilla www-wds.worldbank.org

GMID -tietokanta, [viitattu 13.1.2009].

Gorton, G. & Winton, A. (1998). Banking in Transition Economies: Does Efficiency Require Stability? *Journal of Money, Credit and Banking*, vol. 30, nro.3, sivut 621-650.

Hansson, A. & Tombak, T. (1999). Banking crises in the Baltic states: causes, solutions and lessons, in Bléjer, M & Skreb, M. *Financial Sector Transformation: Lessons from Economies in Transition*. Cambridge University.

Inter-American Development Bank. (2005). Unlocking credit: The Quest for Deep and Stable Bank Lending [verkkodokumentti]. [viitattu 3.2.2009]. Saatavilla www.iadb.org/res/ipes/2005/

Koivu, T. (2002). Banking and Finance in the Baltic Countries [verkkodokumentti]. [viitattu 15.1.2009]. BOFIT Discussion papers, nro. 11. Saatavilla www.bof.fi/bofit_en/tutkimus/tutkimusjulkaisut/dp/index.htm

Komulainen, T. & Lukkarila, J. (2003). What drives financial crises in emerging markets [verkkodokumentti]? [viitattu 18.12.2008]. BOFIT Discussion Papers, nro. 5.

Saatavilla www.bof.fi/bofit_en/tutkimus/tutkimusjulkaisut/dp/index.htm

Korhonen, I. (1999). Currency Boards in the Baltic Countries: What have we learned [verkkodokumentti]? [viitattu 15.1.2009]. BOFIT Discussion papers, nro. 6.

Saatavilla www.bof.fi/bofit_en/tutkimus/tutkimusjulkaisut/dp/index.htm

Latvian keskuspankki www.bank.lv/eng/main/all/lvbank/uuv/vesture/ [verkkodokumentti].
[viitattu 19.1.2009]

Lainela, S. & Sutela, P. (1994). *The Baltic Economies in Transition*. Bank of Finland.

Liettuan keskuspankki www.lb.lt/eng/about/history.html [verkkodokumentti]
[viitattu 19.1.2009]

Marangos, J. (2005). Alternative paths to the transition process. *International Journal of Social Economics*, vol. 32, nro. 4, sivut 307-324.

Niinimäki, J. (2002). Bank panics in transition economies [verkkodokumentti]. [viitattu 18.12.2008]. BOFIT Discussion papers, nro. 2.
Saatavilla www.bof.fi/bofit_en/tutkimus/tutkimusjulkaisut/dp/index.htm

Svejnar, J. (2002). Transition Economies: Performance and Challenges. *Journal of Economic Perspectives*, vol. 16, nro, 1, sivut 3-28.

Tang, H., Zoli, E., Klytchnikova, I. (2000). Banking Crises in Transition Economies: Fiscal Costs and Related Issues [verkkodokumentti]. [viitattu 17.12.2008]. Policy Research Working Paper, World Bank.
Saatavilla www-wds.worldbank.org

Tiusanen, T. (2004). *The Baltic States – Successful Transition in Estonia, Latvia and Lithuania* [verkkodokumentti]. [viitattu 4.2.2009]. LUT, NORDI.
Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:951-764-878-2>

Wolf, H. (1999). Transition strategies: choices and outcomes [verkkodokumentti]. [viitattu 23.12.2008]. Princeton studies in international finance, nro. 85. Saatavilla www.princeton.edu/~ies/IES_Studies/